

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВИБОРУ НАПРЯМІВ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

©2023 СЕМИГУЛІНА І. Б., ЯРОШЕНКО І. В.

УДК 332.1

JEL: R10; R12; R38; R58

Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Теоретичні та практичні рекомендації щодо формування методичного підходу до вибору напрямів просторового розвитку територій України

Функціонування всіх без виключення територій України в умовах чинного воєнного стану, який, відповідно до суспільних очікувань, має в перспективі перейти в повоєнний період, робить актуальною вже зараз потребу в коригуванні напрямів і пріоритетів як державної, так і регіональної політики, а також управління місцевим розвитком у тісному взаємозв'язку між собою та з усіма зацікавленими суб'єктами її розробки та реалізації. Метою цього є виправлення наслідків, спричинених військовими діями, відновлення всіх сфер життєдіяльності країни та її територій, формування необхідної бази для подальшого забезпечення сталого розвитку. Завдання статті полягають у аналізі впливу різноманітних чинників на просторовий розвиток територій у регіонах України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, розробка на цій основі теоретичних і практичних рекомендацій стосовно формування методичного підходу до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в умовах повоєнного відновлення України. Зважаючи на значні відмінності в поточному стані соціально-економічного розвитку різних за ознаками територіальних громад, першочерговість пріоритетів також є відмінною, зважаючи на нагальні проблеми, особливо що потребують вирішення в умовах воєнного та повоєнного стану. Методичний підхід дозволяє сформулювати пріоритети та напрями подальшого розвитку різних видів територій, встановити управлінські взаємозв'язки між владою всіх рівнів та територіальними суб'єктами в процесі ефективної та швидкої відбудови територій і майбутнього планування розвитку країни. Практична реалізація цього підходу дасть змогу залучення наявних можливостей і ресурсів для відновлення втрат і сприятиме створенню умов для соціально-економічного розвитку територій і поліпшення якості життя населення, що на них проживає, враховуючи європейський і світовий досвід, технології, цінності та пріоритети, а також використовуючи український досвід і напрацювання.

Ключові слова: просторовий розвиток територій, територіальна громада, напрями розвитку, методичний підхід, повоєнне відновлення, система публічного управління.

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 15.

Семигуліна Ірина Борисівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

UDC 332.1

JEL: R10; R12; R38; R58

Semygulina I. B., Yaroshenko I. V. The Theoretical and Practical Recommendations for the Formation of a Methodological Approach to the Choice of Directions for the Spatial Development of the Territories of Ukraine

The functioning of all territories of Ukraine without exception under the current martial law, which, according to public expectations, should eventually move into the post-war period, makes the need to adjust the directions and priorities of both the State and regional policy, as well as the management of local development in close relationship with each other and with all interested subjects of its development and implementation, urgent. The purpose of this is to correct the consequences caused by hostilities, restore all spheres of life of the country and its territories, and form the necessary basis for further sustainable development. The objectives of the article are to analyze the influence of various factors on the spatial development of territories in the regions of Ukraine in the conditions of martial law and post-war recovery, to develop on this basis theoretical and practical recommendations for the formation of the methodological approach to the choice of directions for the spatial development of territorial communities, in particular in the context of post-war recovery of Ukraine. Given the significant differences in the current state of socioeconomic development of different territorial communities, the first order of priorities is also extraordinary, given the urgent problems, especially those that need to be addressed in the conditions of martial law and in the post-war conditions. The methodological approach allows to form priorities and directions for further development of various types of territories, to establish managerial relationships between the authorities at all levels and territorial entities in the process of effective and rapid recovery of territories and future planning of the country's development. The practical implementation of this approach will make it possible to attract available opportunities and resources to restore losses and will contribute to the creation of conditions for the socioeconomic development of territories and improving the quality of life of the local population, taking into account European and world experience, technologies, values and priorities, as well as using Ukrainian experience and best practices.

Keywords: spatial development of territories, territorial community, directions of development, methodological approach, post-war recovery, public administration system.

Fig.: 2. Tabl.: 2. Bibl.: 15.

Semygulina Iryna B. – PhD (Economics), Junior Researcher of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Yaroshenko Ihor V. – PhD (Economics), Head of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Наразі всі без виключення території України функціонують в умовах воєнного стану, який, відповідно до суспільних очікувань, у найближчий перспективі має перейти в повоєнний період, що певний час буде пов'язаний із відновленням усіх сфер життєдіяльності (безпекової, економічної, соціальної, екологічної, інфраструктурної, політичної, управлінської, інших) країни та її територій, зокрема громад, і поступово змінитися на стан сталого розвитку.

Слід зауважити, що як під час воєнного стану в країні, так і в повоєнний період процеси відбудови територій мають проходити в тісній взаємодії із реалізацією регіональної та державної політики. Отже, незважаючи на розпочаті раніше децентралізаційні процеси, буде спостерігатися тенденція до тимчасового поєднання централізованих і децентралізованих підходів у системі управління відновленням України та її територій, зокрема територіальних громад, і подолання створених війною наслідків глибокої кризи в усіх сферах життєдіяльності суспільства та забезпечення подальшого ефективного просторового розвитку країни.

Особливості політики територіального управління різних рівнів наведені в роботах відомих науковців: М. Долішнього, І. Ваховича, І. Сторонянської, Т. Уманець, З. Варналія, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Кизима, Ф. Заставного та інших [1–5]. Пошуками шляхів вирішення проблем просторового розвитку територій у різні часові періоди займалися чимало вітчизняних учених, а саме: С. Дорогунцов, А. Мазур, Л. Шевчук, В. Кравців, І. Михасюк, Н. Белікова, О. Козирева, О. Гейман, Ш. Омаров, О. Іванова, О. Бобкова, О. Тур та багато інших [6–10].

Проте в такий складний для країни час виникає нагальна потреба в коригуванні напрямів і пріоритетів як державної політики, так і регіональної, та управління місцевим розвитком у тісному взаємозв'язку між собою та з усіма іншими зацікавленими суб'єктами її розробки та реалізації, що має на меті врегулювання та виправлення наслідків, спричинених військовими діями, відновлення усіх сфер життєдіяльності країни та її територій, формування необхідної законодавчої, теоретичної та практичної бази для подальшого забезпечення сталого розвитку, і це набуває все більшої актуальності.

Метою статті є розробка теоретичних і практичних рекомендацій стосовно формування методичного підходу до вибору напрямів просторового розвитку територій, у тому числі громад, зокрема в умовах повоєнного відновлення України.

Завдання статті полягають у аналізі впливу різноманітних чинників на просторовий розвиток територій у регіонах України в період воєнного стану та повоєнної відбудови, розробка на цій основі теоретичних і практичних рекомендацій стосовно формування методичного підходу до вибору напрямів просторового розвитку територій, у тому числі громад, зокрема в умовах повоєнного відновлення України.

За попередніми аналітичними оцінками (Центр економічної стратегії), загальні втрати економіки України у 2022 р. були досить значними. Прогнози щодо ВВП від Світового банку – мінус 45% ВВП, від інших джерел – 30–35% падіння [13]. Це означало можливі втрати від третини до майже половини економіки країни, натомість масштаби збитків для різних територій мають суттєві відмінності. По факту зниження ВВП України у 2022 р. склало 29,1%, тобто на меншому рівні, ніж передбачалося.

Запропонований Україною і представлений для світової спільноти десятирічний план відновлення розглядає прискорений сталий економічний розвиток країни, що потребує дуже великих фінансових та інших ресурсів, а також розрахований на суттєву підтримку всього світу. Серед пріоритетних напрямів для досягнення ключових результатів виділяються:

зміцнення інституційної спроможності (реформування та перезапуск роботи антикорупційних органів України, зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Національного антикорупційного бюро, завершення корпоратизації державних підприємств тощо);

- ✦ цифрова держава;
- ✦ зміцнення безпеки та оборони;
- ✦ прагнення інтегруватися до Європейського Союзу;
- ✦ відновлення чистого та захищеного середовища;
- ✦ енергетична незалежність і зелений курс;
- ✦ поліпшення бізнес-середовища;
- ✦ забезпечення конкурентного доступу до капіталу;
- ✦ забезпечення макрофінансової стабільності;
- ✦ розвиток секторів економіки з високою доданою вартістю;
- ✦ розширення та інтеграція логістики з Євросоюзом;
- ✦ відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів;
- ✦ відновлення та модернізація соціальної інфраструктури;
- ✦ розвиток системи освіти;
- ✦ модернізація системи охорони здоров'я;
- ✦ розвиток систем культури та спорту;
- ✦ забезпечення ефективної соціальної політики [14].

Ефективна реалізація проектів за представленими напрямами базується на таких основних принципах, як негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; цілеспрямована євроінтеграція; відновлення кращого, ніж було, у національному та регіональному масштабах; стимулювання приватних інвестицій.

Паралельно на законодавчому рівні розроблено документ, що передбачає комплексне вдосконалення

державної регіональної політики та політики розвитку громад і територій в Україні з урахуванням викликів і ризиків, пов'язаних із військовою агресією [15]. Запропоновані зміни у ключових аспектах державної регіональної політики – стратегічному плануванні, фінансуванні, інституційній підтримці та моніторингу; використано європейський підхід до визначення функціональних типів територій при плануванні їхнього розвитку. Запроваджується планування процесів відновлення постраждалих від військової агресії територій з метою пришвидшення відбудови об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, житлового та громадського призначення; забезпечення повернення людей, які змушені були покинути свої домівки; створення сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання.

Основні зміни передбачають:

- ✦ впровадження трирівневої системи стратегічного планування: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад;
- ✦ визначення чотирьох функціональних типів територій для відновлення та стимулювання розвитку: території відновлення; полюси економічного зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку;
- ✦ закріплення за агенціями регіонального розвитку статусу повноправних учасників формування та реалізації державної регіональної політики з можливістю розширення переліку співзасновників і надання права здійснювати платні послуги;
- ✦ створення єдиної геоінформаційної системи, що дозволить проведення онлайн-моніторингу й оцінки відновлення та розвитку кожної громади і регіону;
- ✦ визначення державного фонду регіонального розвитку основним фінансовим інструментом реалізації державної регіональної політики, а фонду відновлення та розвитку – основним джерелом відбудови України.

Наведений законодавчий документ наразі є нормотворчим і носить фундаментальний характер, а отже, потребує подальшої розробки додаткових нормативно-правових документів для управління на всіх рівнях, щоб забезпечити його практичну реалізацію. Таким чином, його функціональна реалізація на рівні громад і територій потребує певного часового лагу.

Слід зауважити, що, розглядаючи подальший просторовий розвиток територіальних громад України в умовах повоєнного (або можливо, воєнного) часу, доцільно враховувати значні відмінності поточного стану функціонування та розвитку територій країни в таких аспектах, як безпековий, економічний, соціальний, екологічний, інфраструктурний, управлінський та інші, з якими зі-

ткнулися громади в результаті військової агресії. Одним із головних чинників, що є взаємопов'язаним із іншими та в подальшому вплинув на решту чинників, слід вважати територіальне розташування громад на мапі України стосовно країни-агресора. Мається на увазі, що під тиском війни як агресивного зовнішнього чинника, що вплинув на розвиток усіх територій країни, рівень втрат, що зазнали члени громади та їх функціонал, значно відрізняється.

Враховуючи умови сьогодення, далі запропоновано методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в повоєнний час (рис. 1), що дозволяє виділити етапи реалізації, сформулювати пріоритети та напрями для відновлення і подальшого розвитку, визначити взаємозв'язки між усіма територіальними суб'єктами в процесі організації управління просторовим розвитком територій, встановити міжвладний зв'язок у процесі ефективного та швидкого відновлення територій і майбутнього планування розвитку країни.

Основним завданням *першого етапу* виступає аналіз і оцінка стану функціонування та розвитку територій, різних за ознаками територіальних громад в Україні під впливом чинників, пов'язаних із наслідками військової агресії.

Інформаційний аналіз (із використанням офіційних джерел інформації) щодо наслідків впливу різних чинників дозволяє оцінити стан фактичного розвитку територій, зокрема громад, з урахуванням отриманих руйнувань і втрат, і географічного перебування стосовно дій з боку країни-агресора.

Чинниками для такого аналізу виступають:

- ✦ *географічні* (перебування в умовах тимчасової окупації, прикордоння, зокрема з територіями тимчасової окупації, тилове розташування);
- ✦ *економічні* (повна руйнація, часткова руйнація, наявні проблеми);
- ✦ *соціальні* (повна криза, часткова криза, наявні проблеми);
- ✦ *екологічні* (повна криза, часткова криза, наявні проблеми);
- ✦ *політичні* (воєнний стан, повоєнний стан, інше) тощо.

За результатами аналізу впливу чинників, спричинених наслідками військової агресії, можна запропонувати відмінні за значенням ознаки територій, що тим чи іншим способом впливають на функціонування та просторовий розвиток територій, зокрема громад в Україні [12]:

- ✦ *ознаки впливу тимчасової окупації* – мається на увазі території, які були тимчасово окупованими, але вже звільнені; території, які є тимчасово окупованими, але поки не звільнені; тимчасово окуповані території ЛНР, ДНР; тимчасово окуповані території АР Крим;

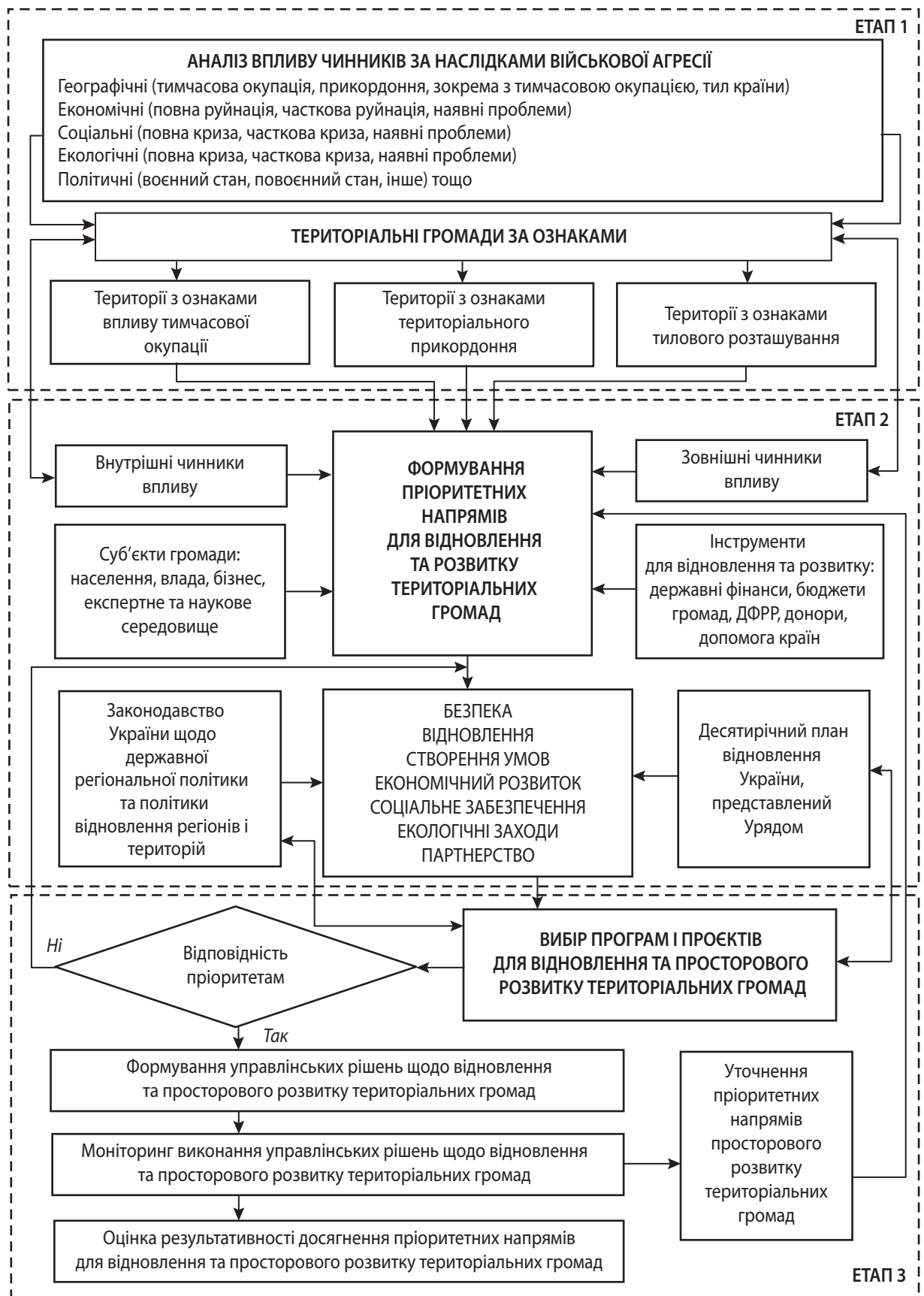

Рис. 1. Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в умовах повоєнного відновлення

Джерело: авторська розробка.

- ✦ *ознаки територіального прикордоння* – території регіону, який є прикордонними до тимчасово окупованих територій; території тих регіонів України, що є прикордонними до країни-агресора (росії) та білорусі;
- ✦ *ознаки тилового розташування* – всі інші території в регіонах, що не мають кордону з країною-агресором (росією) та білоруссю та не віднесені до перших двох ознак.

Вибір наведених ознак території здебільшого ґрунтується на спорідненості географічних і безпечових чинників з подальшим урахуванням наслідків масштабів збитків та матеріальних втрат, що зазнали території країни внаслідок військової агресії.

У практичному полі, використовуючи інформаційний ресурс урядового порталу щодо поточного моніторингу руйнувань (за окремими показниками), що зазнали території України внаслідок військової агресії (табл. 1, рис. 2), можна запропонувати розподіл існуючих у регіонах України територіальних громад з урахуванням наведених вище ознак, залежно від масштабів отриманих ними втрат, серед яких: 1 – із ознаками впливу тимчасової окупації; 2 – із ознаками територіального прикордоння (зокрема, до тимчасово окупованих територій та до країни-агресора (росії) та білорусі); 3 – із ознаками тилового розташування.

За даними табл. 1, до території з ознаками впливу тимчасової окупації віднесено частину громад

Таблиця 1

**Моніторинг руйнувань, що зазнали території в регіонах України внаслідок військової агресії
(станом на липень 2022 р.)**

Область	Зруйновані школи, кількість	Питома вага в загальному обсязі по країні, %	Зруйновані дороги, км	Питома вага в загальному обсязі по країні, %	Зруйновані лікарні, кількість	Питома вага в загальному обсязі по країні, %	Зруйнована житлова площа, млн кв. м	Питома вага в загальному обсязі по країні, %	Ознаки території в регіоні
Вінницька	13	0,7	0	0,0	5	0,7	0,037	0,1	3
Волинська	1	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2
Дніпропетровська	22	1,2	75	0,3	7	0,9	0,336	0,6	2
Донецька	449	23,7	2695,2	11,3	176	23,5	17,324	29,4	1; 2
Житомирська	77	4,1	49,3	0,2	24	3,2	0,526	0,9	1; 2
Закарпатська	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,027	0,0	3
Запорізька	83	4,4	3872,3	16,2	32	4,3	0,96	1,6	1; 2
Івано-Франківська	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3
Київська	167	8,8	1402,3	5,9	122	16,3	7,451	12,6	1; 2
Кіровоградська	5	0,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3
Луганська	160	8,5	2959,4	12,4	20	2,7	12,021	20,4	1
Львівська	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,026	0,0	3
Миколаївська	158	8,3	1809,4	7,6	82	11,0	4,048	6,9	1; 2
Одеська	11	0,6	0,2	0,0	1	0,1	0,256	0,4	2
Полтавська	1	0,1	63	0,3	0	0,0	0,02	0,0	3
Рівненська	2	0,1	0	0,0	0	0,0	0,006	0,0	2
Сумська	46	2,4	1584,6	6,6	19	2,5	1,029	1,7	1; 2
Тернопільська	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,074	0,1	3
Харківська	476	25,1	3890,8	16,3	145	19,4	9,578	16,2	1; 2
Херсонська	82	4,3	3941	16,5	51	6,8	0,504	0,9	1; 2
Хмельницька	1	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3
Черкаська	14	0,7	0	0,0	1	0,1	0,011	0,0	3
Чернівецька	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3
Чернігівська	125	6,6	1512	6,3	63	8,4	4,767	8,1	1; 2
АР Крим	x	x	x	x	x	x	x	x	1
Разом	1893	100,0	23854,5	100,0	748	100,0	59,001	100,0	x

Джерело: складено авторами за даними [14].

- Категорія 1** – території, що зазнали впливу тимчасової окупації – території, які були тимчасово окупованими, але вже звільнені; території, які є тимчасово окупованими, але поки не звільнені; тимчасово окуповані території ЛНР і ДНР; тимчасово окуповані території АР Крим.
- Території категорії 1 і категорії 2 (частково).**
- Категорія 2** – території, що є прикордонними до тих, які зазнали тимчасової окупації – території громад регіону, який є прикордонним до тимчасово окупованих територій; території громад тих регіонів України, що є прикордонними до країни-агресора (росії) та білорусі.
- Категорія 3** – тилові території – всі інші території в регіонах, що не мають кордону з країною-агресором (росією) та з білоруссю) та не віднесені до перших двох категорій.
- Умвна лінія, що проходить по території України та відокремлює території, які були (наразі є звільненими) або є тимчасово окупованими.

Рис. 2. Мапа умовного розподілу територій регіонів України за ознаками впливу наслідків військової агресії

Джерело: авторська розробка.

Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та АР Крим.

До територій із ознаками територіального прикордоння (зокрема, до тимчасово окупованих територій та до країни-агресора (росії) та білорусі) входять частина громад Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей. До територій із ознаками тилового розташування можна наразі віднести громади Вінницької, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Полтавської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей. Такий розподіл за

ознаками є умовним і може змінюватися залежно від поточної ситуації, яка є динамічною.

Враховуючи тривалість військової агресії стосовно територій у регіонах країни, можна припустити, що обсяг збитків і матеріальних втрат буде мати тенденцію до зростання. Проте суттєво на вибір територій за різними ознаками, що впливають на функціонування тих чи інших регіонів, це не вплине.

На *другому етапі* пропонується проведення аналізу впливу всіх можливих внутрішніх і зовнішніх чинників, характерних як для різних за ознаками громад, так і для кожної окремої території, що впливають на просторовий розвиток в Україні. Одним із основних у складі чинників виступає наявність і різ-

номанітність ресурсної бази території, яка є основою для її функціонування, розвитку та майбутнього відновлення, а також дозволяє визначити певні можливості та проблеми, переваги та загрози.

Перелік чинників, що впливають на просторовий територіальний розвиток, є широкий, різносторонній і динамічний, а отже, може змінюватися залежно від певних умов і конкретної громади.

До *внутрішніх чинників* можна віднести: людський і соціальний капітал, демографічний потенціал, зайнятість, інклюзивність, інновації та ринки, доступність і якість послуг, соціальне забезпечення, розвиненість інфраструктури, інвестиційну привабливість, матеріальні та фінансові активи, територіальні ресурси (у т. ч. безпека, культура, традиції, освіта, медицина), природно-кліматичні умови, екологічний стан тощо. Також до цієї групи віднесено чинники, що визначають можливість впливу на розвиток території з точки зору місцевого управління, а саме, функції та повноваження, кадрові, матеріальні, фінансові та організаційні забезпечення, ступінь відкритості місцевої влади, партнерство місцевої влади з громадськими організаціями та приватними структурами, сусідська співпраця та взаємодія, рівень самоорганізації населення та громадської участі, інше.

Серед *зовнішніх* виділяють чинники, що характеризують загальносвітові тенденції суспільного розвитку (економічні, соціальні, культурні, технологічні тощо), глобалізацію, регіональну інтеграцію, децентралізацію, географічне положення, розподіл праці та розселення, міграцію, державну та регіональну політику, політичну та макроекономічну стабільність, імпорт/експорт товарів і послуг, зовнішні інвестиції, внутрішньодержавну та міждержавну взаємодію та співпрацю тощо.

Узагальнення та аналіз чинників дозволяє оцінити їх вплив на подальший соціально-економічний розвиток і сформулювати умови для існування та життєдіяльності громад і територій. Використання в подальшому особливостей окремих чинників та їх взаємозв'язків між собою сприятиме формуванню комплексного підходу до розвитку територій, вибору напрямів просторового розвитку та підготовці на їх основі ефективних управлінських рішень щодо майбутнього розвитку територіальних громад.

Враховуючи широкий спектр усіх чинників, що якимось чином впливають або можуть вплинути в перспективі на просторовий розвиток територій, відсутність з об'єктивних причин (поки що тимчасово) в загальному доступі наявної статистичної інформації щодо розвитку територій громад, регіонів і країни загалом, пропонується використання методу SWOT-аналізу, що дозволяє обробляти значну кількість інформації, зокрема отриману засобами опитування, наукових досліджень і громадської думки, яку в подальшому можна впорядкувати та узагальнювати в певні групи.

Результати такого аналізу є основою для формування пріоритетів і вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, що відбувається на основі активної участі та взаємодії всіх членів громади, а саме, населення, представників бізнесу, місцевої влади, експертного та наукового середовища тощо.

У процесі такої реалізації попередніх етапів відбувається формування переліку першочергових пріоритетів, що будуються на основі інформації щодо існуючих проблем і переваг, ризиків і можливостей території, та їх узгодження із загальнодержавними та регіональними завданнями, визначеними Урядом для відбудови та подальшого розвитку країни в найближчі десять років. Не менш важливим в умовах сьогодення є врахування фінансових і донорських можливостей як самої громади та країни загалом, так і світової допомоги країн-партнерів, що можуть бути залучені в процесі їх реалізації.

З огляду на значні відмінності в поточному стані соціально-економічного розвитку різних за ознаками територіальних громад, першочерговість пріоритетів також є відмінною, зважаючи на нагальні проблеми, особливо ті, що потребують вирішення в умовах воєнного та повоєнного стану.

Крім того, при виборі пріоритетних напрямів просторового розвитку територіальних громад доцільним є погодження основних векторів розвитку з положеннями державної та регіональної політики, що знайшли відображення в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [15] та Урядовому десятирічному плані відновлення України [14].

Виділені за результатами аналізу (табл. 2) інформації пріоритетні напрями просторового розвитку територіальних громад є наразі актуальними, зокрема в повоєнний час, і можуть бути використані як основа для подальшого формування заходів, що представлені на третьому етапі методичного підходу, а саме, при виборі програм і проєктів для їх практичної реалізації з урахуванням відповідності визначеним пріоритетам, з метою формування ефективних управлінських рішень щодо відновлення та просторового розвитку територіальних громад і досягнення результатів від їх виконання [11].

ВИСНОВКИ

Перевагами запропонованого методичного підходу до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в повоєнний час, варто вважати такі:

- ✦ можливість урахування різних за ознаками територіальних громад у регіонах країни, враховуючи наявні інформаційні ресурси в умовах форс-мажорних обставин (воєнного стану), коли більшість офіційної статистичної інформації є недоступною;

Відповідність пріоритетних напрямів розвитку територій, представлених у нормативно-правових документах України та запропонованих у методичному підході до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в повоєнний час

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»	Урядовий десятирічний план відновлення України	Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в повоєнний час
Згуртована держава в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах. Цифрова трансформація і цифровий розвиток	Зміцнення інституційної спроможності. Безпека та оборона. Цифрова держава	БЕЗПЕКА Військова безпека. Територіальна оборона. Прикордонні заходи
Ефективна система збереження довкілля, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля. Адаптація регіональної економіки та середовища проживання людини до змін клімату, стійкість громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів	Відновлення чистого та захищеного середовища. Енергетична незалежність і «зелений» курс	ЕКОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ Охорона навколишнього середовища. Розвиток «зеленої» енергетики та альтернативних джерел енергії. Подолання наслідків екологічних катастроф
Конкурентоспроможність територій	Поліпшення бізнес-середовища	СТВОРЕННЯ УМОВ Релокація. Умови для бізнесу
Нормативно-правова база з урахуванням документів Ради Європи та Євросоюзу. Дієві інструменти державної підтримки міжрегіональної інтеграції, міжрегіональних програм і проєктів. Ефективні механізми представництва міжрівневих інтересів	Прагнення до євроінтеграції. Забезпечення конкурентного доступу до капіталу	ПАРТНЕРСТВО Міжрівнева владна взаємодія. Територіальна співпраця. Створення умов для партнерських відносин. Євроінтеграція
Матеріальне, фінансове, інформаційне, кадрове, інше ресурсне забезпечення розвитку територій, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування. Зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку	Макрофінансова стабільність. Розвиток секторів економіки з доданою вартістю. Розширення та інтеграція логістики з Євросоюзом	ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК Відновлена економіка. Розширення галузей з доданою вартістю. Розвиток культури та туризму. Створення робочих місць. Фінансова стабільність
Ідентифікація територій особливої уваги з боку держави, реалізація програм і проєктів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх державної підтримки	Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів	ВІДНОВЛЕННЯ Відновлення інфраструктури. Відновлення ЖКГ
Стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу територій для створення повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей	Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури. Розвиток освіти. Модернізація системи охорони здоров'я. Ефективна соціальної політики	СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Створення умов для ВПО. Забезпечення соціальних послуг. Освіта. Медичне забезпечення. Фінансування соціальних видатків

Джерело: складено авторами за даними [14; 15].

- ✦ можливість формування для різних за ознаками територіальних громад пріоритетних напрямів їх просторового розвитку залежно від певних ознак і ступеня значущості;
- ✦ можливість залучення всіх суб'єктів територіальної громади (населення, бізнесу, влади, експертного та наукового середовища тощо) до вибору пріоритетних напрямів щодо відновлення та майбутнього просторового розвитку території на умовах активних комунікацій і партнерських відносин;
- ✦ можливість залучення передового досвіду та необхідних ресурсів (фінансових, інвестиційних, інтелектуальних, управлінських, організаційних інших) країн світу, що на партнерських умовах зацікавлені у відбудові та просторовому розвитку територій і громад в Україні;
- ✦ взаємодія місцевого самоврядування із державними та регіональними органами влади щодо створення умов для захисту територіальних інтересів громад і створення системи безпеки, враховуючи довжину територіального прикордоння;
- ✦ розширення напрямів співпраці територіальних громад, особливо в умовах згуртування українців між собою та з народами сусідніх країн, під час повоєнного відновлення України;
- ✦ можливість активних комунікацій у процесі реалізації методичного підходу на основі коригування управлінських рішень з урахуванням динамічності внутрішнього та зовнішнього середовища, наявності умов для вибору програм і проектів відповідно до вибраних пріоритетів тощо.

Реалізація запропонованого методичного підходу до вибору пріоритетних напрямів просторового розвитку територіальних громад, зокрема в умовах повоєнного періоду, дасть змогу залучити всі наявні можливості для відновлення отриманих внаслідок воєнної агресії втрат і сприятиме створенню умов для соціально-економічного розвитку територій і поліпшення якості життя населення, що на них проживає, враховуючи європейський і світовий досвід, технології, цінності та пріоритети, а також використовуючи український досвід і напрацювання. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети : монографія. Київ : Наукова думка, 2006. 514 с.
2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналій, А. І. Мокій, О. Ф. Новікова та ін. Київ : Знання України, 2005. 498 с.
3. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2007. 468 с.

4. Уманець Т. В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика. Донецьк: ВІК, 2007. 340 с.
5. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Формування цілісної національної господарської системи: соціолого-економічні аспекти. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 7. С. 3–11.
6. Кизим М. О., Белікова Н. В., Моцицька Т. О. Соціально-економічний розвиток регіонів України та модернізація їх устрою : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с.
7. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. № 7. С. 67–73. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-67-73>
8. Омаров Ш. А. Стратегія сталого розвитку регіонів України: оцінка та прогнозування : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. 288 с.
9. Тур О. В. Формування підходу до визначення ознак депресивного стану у соціально-економічному розвитку територій з урахуванням особливостей адміністративно-територіального устрою. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8. Ч. 2. С. 153–156. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/89.pdf
10. Козирєва О. В. Визначення впливу центрально-периферійних відносин регіонів України на їх соціально-економічний розвиток. *Моделювання регіональної економіки*. 2015. № 2. С. 282–302.
11. Семигуліна І., Ярошенко І., Красносова О., Козирєва О. Програмно-проектний підхід до публічного управління просторовим розвитком об'єднаних територіальних громад за їх видами. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No. 6. P. 352–364. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcptrp.6.47.2022.3896>
12. Семигуліна І., Ярошенко І., Красносова О., Михайленко Д. Сутність поняття «територіальна громада в умовах просторового розвитку». *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. No. 4. P. 440–450. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcptrp.4.51.2023.4117>
13. Драннік А. Третини економіки у нас більше нема: вплив війни на регіони України. URL: <https://vesti.ua/uk/business-uk/economics-uk/treti-ekonomiki-unas-bolshe-net-vliyanie-vojny-na-regiony-ukrainy>
14. План відновлення України. Мапа руйнувань. URL: <https://recovery.gov.ua/>
15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 р. № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

REFERENCES

- Danylyshyn, B. M., and Pylypiv, V. V. "Formuvannia tsilinoi natsionalnoi hospodarskoi systemy: sotsiolohekonomichni aspekty" [Formation of a Complete National Economic System: Sociological and Economic Aspects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, no. 7 (2008): 3-11.

- Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorytety* [Regional Policy at the Turn of the XX-XXI Centuries: New Priorities]. Kyiv: Naukova dumka, 2006.
- Drannik, A. "Tretyny ekonomiky u nas bilshе nema: vplyv viiny na rehiony Ukrainy" [We No Longer Have a Third of the Economy: The Impact of the War on the Regions of Ukraine]. <https://vesti.ua/uk/business-uk/economics-uk/treti-ekonomiki-u-nas-bolshe-net-vliyanie-voyny-na-regiony-ukrainy>
- Ivanov, Yu. B., and Ivanova, O. Yu. "Metodychnyi pidkhd do vyboru napriamiv prostorovoho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii ta voiennoho stanu" [The Methodical Approach to the Selection of Directions of Spatial Development of Amalgamated Territorial Communities in the Context of Decentralization and Martial Law]. *Biznes Inform*, no. 7 (2022): 67-73. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-67-73>
- Kozyrieva, O. V. "Vyznachennia vplyvu tsentro-peryferiinykh vidnosyn rehioniv Ukrainy na yikh sotsialno-ekonomichnyi rozvytok" [Determination of the Influence of the Center-periphery Relations of the Regions of Ukraine on Their Socio-economic Development]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky*, no. 2 (2015): 282-302.
- Kyzym, M. O., Bielikova, N. V., and Moshchytska, T. O. *Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv Ukrainy ta modernizatsiia yikh ustroiu* [Socio-economic Development of Regions of Ukraine and Modernization of Their System]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2011. [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
- Omarov, Sh. A. *Stratehiia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: otsinka ta prohnozuvannia* [Strategy of Sustainable Development of Regions of Ukraine: Assessment and Forecasting]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2014. "Plan vidnovlennia Ukrainy. Mapa ruinuvan" [Ukraine Recovery Plan. Map of Destruction]. <https://recovery.gov.ua/>
- Semyhulina, I. et al. "Prohramno-proektnyi pidkhd do publichnoho upravlinnia prostorovym rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad za yikh vydamy" [Program-project Approach to Public Management of Spatial Development of United Territorial Communities by Their Types]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 6 (2022): 352-364. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.6.47.2022.3896>
- Semyhulina, I. et al. "Sutnist poniattia «terytorialna hromada v umovakh prostorovoho rozvytku»" [The Essence of the Concept of "Territorial Community in Terms of Spatial Development"]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 4 (2023): 440-450. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.51.2023.4117>
- Tur, O. V. "Formuvannia pidkhdodu do vyznachennia oznak depresyvnogo stanu u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku terytorii z urakhuvanniam osoblyvosti administratyvno-terytorialnoho ustroiu" [Formation of Approach to Depression Signs Identification for Socio-Economic Development of Territories Taking into Account Peculiarities of the Administrative-Territorial Structure]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. 2014. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/89.pdf
- Umanets, T. V. *Rehionalnyi ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: teoretychni osnovy upravlinnia, intehralna otsinka, diahnostyka* [Regional Economic Development of Ukraine: Theoretical Foundations of Management, Integral Assessment, Diagnostics]. Donetsk: VIK, 2007.
- Vakhovych, I. M. *Finansova polityka staloho rozvytku rehionu: metodolohiia formuvannia ta mekhanizmy realizatsii* [Financial Policy of Sustainable Development of the Region: Formation Methodology and Implementation Mechanisms]. Lutsk: Nadstyria, 2007.
- Varnalii, Z. S. et al. *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: Problems and Priorities of Socio-economic Development]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2005.